

שמן המשחה - שפע עליון

- א. פתיחה
- ב. מקומו של הציווי על שמן המשחה בתורה
- ג. גניזתו של שמן המשחה
- ד. האם עשיית שמן המשחה היא מצווה לדורות?
- ה. שימושיו של שמן המשחה
- ו. המשיחה בשמן המשחה: חד-פעמית או לדורות
- ז. כהן משוח מלחמה
- ח. סיכום

א. פתיחה

שמן המשחה מופיע לראשונה בפרשת כי-תשא. משה רבנו מצטווה להכין שמן מארבעה מיני סממנים ומשמן זית, ומצטווה למשוח בו את כלי המשכן והכהנים, כדי לקדשם לעבודת המשכן. התבוננות מעמיקה בדיניו הייחודיים של שמן זה ובהקשר שבו נכתב בתורה מלמדת על עניינו של שמן זה ועל תכליתו – כדבר-מה ניסי ועליון. בכל זאת נעסוק במאמר זה.¹

ב. מקומו של הציווי על שמן המשחה בתורה

ייחודיותו של שמן המשחה מתבררת תחילה ממיקום הציווי על הכנתו. לשם הבנת העניין נתבונן תחילה בסדר הפנימי של פרשיות המשכן ובנושא הפותח כל אחת מהן.

פרשת תרומה עוסקת בהכנת כלי המשכן. ציוויה הראשון של התורה הוא על עשיית ארון העדות, הנמצא במקום הקדוש ביותר – בקודש הקודשים. בעוד שאר כלי המשכן הם כולם מעשי ידי אדם, בארון נמצאים לוחות הברית, הראשונים והשניים, שנכתבו בידי ה' (הראשונים אף נפסלו בידי ה'). חז"ל מלמדים שהארון היה בעל סגולות ניסיות ולא תפקד כחומר רגיל: הוא לא תפס מקום במרחב;² ואף שמשקלו היה כמה אלפי קילוגרמים, הוא נשא את נושאו וכל שכן שלא הכביד עליהם.³

1. בגיליון לה כתב הרב יוסף אלבז בהרחבה על כל היבטיו ההלכתיים של שמן המשחה.

2. ראו בבא בתרא צט ע"א.

3. ראו סוטה לה ע"א.

פרשת תצווה עוסקת בהכנת בגדי כהונה. הבגד הראשון שנצטוונו על הכנתו הוא ממלבושי הכוהן הגדול – האיש הקדוש ביותר – החושן (ועמו האפוד).⁴ לדעת רוב הראשונים, בתוך כפלי החושן היה נתון כתב ובו שם ה' המפורש (בדומה ללוחות שהיו בתוך הארון);⁵ כתב זה היה גורם לאותיות החושן להאיר במענה לשאלות.

פרשת כי-תשא פותחת בציווי על השקלים והכיור, ומיד לאחר מכן התורה מצווה על הכנת שתי תערובות סממנים דומות: שמן המשחה (המורכב מארבעה סממנים), והקטורת (המורכבת מאותם סממנים בתוספת שבעה אחרים). נראה שגם כאן מופיע אותו עיקרון של סדר, והנושא הראשון בפרשה הוא ניסי ועליון.

ואכן, הגמרא קובעת כי "נסים הרבה נעשו בו" – בשמן המשחה:

והלא נסים הרבה נעשו בו מתחלתו ועד סופו, תחלתו לא היה אלא י"ב לוג, ובו נמשח המשכן וכליו ואהרן ובניו כל שבעת ימי המלוואים, ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים, וכולו קיים לעתיד לבא, שנאמר: שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם, זה בגימטריא י"ב לוגין הויין. (כריתות ה ע"ב)

שמן המשחה היה אומנם מעשה ידי אדם, אולם חוקי הטבע לא שלטו בו והוא לא נגמר מעולם.⁶

ג. גניזתו של שמן המשחה

בין הדברים שנמנו במשנה כחסרים מן המקדש השני נמצא שמן המשחה, כאמור בירושלמי:

תני חזקיה רמו כל מקום שיש משיח יש ארון וכל מקום שאין משיח, אין ארון. ואתייהא כיי דמר ר' שמואל בר ינא בשם ר' אחא: חמשה דברים היה המקדש

4. אומנם הם נספרים כשני בגדים והאפוד מוזכר תחילה, אולם החושן מחובר לכתפות האפוד ו"רוכב עליו", ולכן מן ההכרח להזכיר תחילה את האפוד.
5. לדעת הרמב"ם (הל' בית הבחירה ד, א) לא היה בתוך כפלי החושן כלום.
6. גם אצל אלישע מצאנו נס של ריבוי שמן לאישה האלמנה (מלכים ב ד) וגם בחנוכה היה נס של ריבוי שמן; אך ניסים אלו היו מוגבלים בזמן ואילו שמן המשחה לא כלה לעולם. בספרים הקדושים מצאנו שמשה מידתו היא נצח ומה שקשור אליו קיים לעולם, וכן איתא גם בגמרא (סוטה ט ע"א): "דרש ר' חנינא בר פפא, מאי דכתיב 'רננו צדיקים בה' לישרים נאוה תהלה'? אל תקרי 'נאוה תהלה' אלא 'נוה תהלה', זה משה ודוד שלא שלטו שונאיהם במעשיהם: דוד – דכתיב 'טבעו בארץ שעריה', משה – דאמר מר: משנבנה מקדש ראשון, נגזו אהל מועד, קרשיו, קרסיו ובריחיו ועמודיו ואדניו. היכא? אמר רב חסדא אמר אבימי: תחת מחילות של היכל". התורה שניתנה על ידי משה – נצחית; לוחות הברית – נצחיים; ולדעת כמה מפרשים אם משה היה מכניס את עם ישראל לארץ – לא היינו גולים (עיין ספורנו, דברים א, כג ושפת אמת, פרשת ואתחנן, תרמ"ג, ד"ה בענין).

האחרון חסר מן הראשון ואלו הן אש וארון ואורים ותומים ושמן המשחה ורוח הקודש. (ירושלמי, תענית ב, א)

שמן המשחה נמנה כאן לצד הארון והאורים והתומים, ודברים אלה הולמים את טענתנו לעיל באשר לסדר הופעתו של שמן המשחה בתורה.

דברים דומים לגבי גניזתו של שמן המשחה נאמרו בבבלי:⁷

ומי הוה שמן המשחה? והתניא: משנגזו ארון, נגזו צנצנת המן וצלוחית שמן המשחה, ומקלו של אהרן שקדים ופרחים, וארגז ששגרו פלשתים דורון לאלהי ישראל, שנאמר: ואת כלי הזהב אשר השיבותם לו אשם תשימו בארגז מצדו, ומי גנזו? יאשיה מלך יהודה גנזו, שנאמר "ויאמר המלך אל הכהנים תנו את ארון הקדש" (דה"ב לה, ג). (כריתות ה ע"ב)

גניזתו של שמן המשחה מעידה על מעלתו, כשם שגניזת האורים והתומים מעידה על מעלתם.

ואכן, בפירושו לתורה (שמות כח, ל) קשר הרמב"ן את חסרון האורים ותומים למדרגת הנבואה שפסקה בבית שני. לדבריו, מדרגת האורים והתומים היא למטה מן הנבואה, ולמעלה מבת קול שמשתמשים בה בבית שני לאחר שפסקה הנבואה ופסקו האורים והתומים.

הוא הדין לגבי שמן המשחה. בספרו "תורת העולה" (חלק ב, סוף פרק לג) כתב הרמ"א ששמן המשחה נגזו בשלהי בית ראשון ולא התגלה בבית שני משום שרמת ההשגחה האלוקית בבית שני לא הייתה דומה לזו שהתקיימה בבית ראשון:

ואמרו שמן המשחה נגזו בבית ראשון והיה חסר בבית שני, להיות כי לא היתה ההשגחה דביקה בהן בבית שני כמו בבית ראשון, לזה הוא נגזו עד לעתיד אשר עין בעין יראו ה' והשגחתו בציון, אשר משם תצא תורה ודבר ה' מירושלים. (שם)

הרמ"א הוסיף וביאר שבשמן המשחה יש דבר-מה מיוחד - נוסף על הצד ההלכתי של קידוש עצמים. לדבריו, שמן מבטא שפע עליון ולכן השמן צף על פני המים. בהקשר שלנו, התורה נמשלה למים, והשמן שמעליה הוא ההשגחה המושפעת על התורה.

---

7. הרמב"ם (הל' בית הבחירה ד, א) הביא ברייתא זו. אך השמיט את הארגז ששיגרו פלשתים; אולי מכיוון שלדעתו רק הדברים הניסיים נגזו לדורות. יש לציין כאן לדבריו של רבנו אליקים (יומא נב ע"ב) שכתב שהארון, השמן, צנצנת המן ומקלו של אהרן "מעולם לא נתפרשו [=הובדלו] זה מזה אלא כולם ביחד וכי היכי דהארון נגזו כך כולם נגזרו".

ד. האם עשיית שמן המשחה היא מצווה לדורות?

כאמור לעיל, השמן שעשה משה רבנו נגנז בשלהי ימי הבית הראשון, והוא חסר בימי הבית השני; לכן הכוהנים הגדולים בימי הבית השני לא היו אלא "מרובי בגדים". אין בידינו מקור כלשהו המלמד שבוני הבית השני חיפשו את הארון ואת השמן; וזאת אף שייטכן שהיו בידם מסורות על מקום הימצאם של השמן והארון, שהרי הבית השני נבנה רק כמאה שנים אחרי גניזתם. בהקשר זה אפשר להציע כי הנביאים שליוו את בניין הבית ידעו שמדרגתו של הבית השני נמוכה, והוא לא יהיה ראוי לארון ולשמן המשחה של משה. כך או כך, עולות השאלות: האם ניתן להכין שמן חדש? האם מצוות עשיית שמן המשחה היא מצווה שנאמרה לדורות? מן התשובות לשאלות הללו נבקש להסיק דבר-מה בנוגע למהותו של שמן המשחה.

ב"פירוש המשנה" (כריתות א, א) כתב הרמב"ם כי אין לעשות שמן חדש: "ודע שלא נעשה ממנו כלל ולא ייעשה זולת מה שעשה משה, לאמרו יתעלה 'יהיה זה לי', כך בא בקבלה". כעין זה כתב הרלב"ג בפירושו לתורה (שמות ל, לא) ולדבריו יש בכך איסור. כעין זה כתבו גם בעלי התוספות:

ואחריו לא היה כהן משוח בשמן המשחה אלא מרובה בגדים בלא שמן שהיו ממלאים ידיו בח' בגדים ולא היו יכולין לעשות שמן המשחה אחר למשוח בו כדכתיב (שמות ל) שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם זה ולא אחר. (תוספות, נזיר מז ע"א, ד"ה וכן משוח)

מאידך-גיסא, כמה מן האחרונים סברו כי באופן עקרוני ניתן להכין שוב את שמן המשחה. הנצי"ב כתב (מרומי שדה, כריתות ה ע"א) שהשמן שעשה משה נעשה בדרך נס ובדרך מובחרת, אך אם נאבד ונעשה תחתיו שמן אחר – השמן כשר. הרב חיים קנייבסקי שליט"א כתב (דרך חכמה, הל' כלי המקדש א) שאם בבית ראשון היה מישהו שופך בכוונה את השמן – היה צריך לעשות אחר; וכן שאם רוצים לעשות עוד שמן כדי שיהיה ברווח למשוח מלכים – מותר ומצווה קעביד. אכן, כולם מודים כי למעשה מעולם לא הכינו שוב שמן כזה.

השאלה האם אפשר או צריך לעשות שמן חדש משליכה גם על השאלה האם יש למנות זאת במניין המצוות, שהרי כפי שקבע הרמב"ם בספר המצוות (שורש ג), מצווה שאינה לדורות (למשל האיסור להותיר מהמן במדבר) אינה נמנית במניין המצוות.

מאידך-גיסא, ייתכן כי העובדה שמסיבה כלשהי לא ניתן לקיים מצווה מסוימת, אין משמעותה שאותה מצווה לא תימנה במניין המצוות. לדוגמה, המצווה להחרים את שבעת העממים נכללה במניין המצוות של הרמב"ם, אף שקיומה כיום אינו אפשרי משום שאבד

זכרם. כיוון שאין הגבלה עקרונית לקיים את המצווה, הרי שמניעה מקרית אינה מוציאה אותה ממניין המצוות.⁸

לפי סברה זו, הרי שיש למנות את עשיית שמן המשחה כמצווה לדורות, שהרי אין הגבלה עקרונית בגוף מצווה זו, אלא שכל עוד נותר משמן המשחה שעשה משה אין אנו מצווים לעשות אחר. כיוון שבדרך נס השמן שעשה משה לא כלה, הרי שבפועל המצווה איננה בתוקף; אולם לו יצויר שמציאות זו תשתנה, יהא עלינו לקיים את המצווה.

ואכן, מלשונו של הרמב"ם הן בהקדמתו להלכות כלי המקדש, הן בהלכות עצמן, משמע שיש מצווה לעשות שמן:

הלכות כלי המקדש והעובדים בו. יש בכללן ארבע עשרה מצות, שש מצות עשה, ושמונה מצות לא תעשה. וזהו פרטן: (א) לעשות שמן המשחה...
(רמב"ם, הל' כלי המקדש, הקדמה)

מצות עשה לעשות שמן המשחה שיהיה מוכן לדברים שצריכין משיחה בו שנאמר ועשית אותו שמן משחת קדש. (שם א, א)

אולם בספר המצוות התנסח הרמב"ם באופן שונה שממנו עולה כי אין מצווה לעשות שמן מכיוון שהשמן לא נגמר, והמצווה היא רק לשמר את השמן:

היא שצונו שיהיה לנו שמן עשוי על המתכונת המיוחדת מוכן למשוח בו כל כהן גדול שיתמנה כמו שאמר (ר"פ אמור) והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה. וכן ימשחו בו קצת המלכים כמו שהתבאר בדין מצוה זו. וכבר נמשח בו המשכן וכל כליו. ולא ימשחו בו הכלים לדורות.
(ספר המצוות לרמב"ם, עשה לה)

המנחת-חינוך (מצווה קז) הציע שמצווה זו כוללת גם את העשייה וגם את המשיחה: בעשייה נצטווה רק משה ומצווה זו אכן היא רק לשעה; אבל המשיחה היא מצווה לדורות ולכן נמנתה.

גם הערוך-לנר (כריתות ה ע"א) כתב שחלק העשייה שבמצווה נאמר לשעתו, למשה רבנו, והמצווה נמנתה בגלל חלק המצווה שנאמר לדורות. בשונה מהצעת המנחת-חינוך, לדעתו המצווה לדורות היא שימור שמן המשחה שלא יאבד: "יהיה זה לי". דבריו נתמכים בלשון הרמב"ם בספר המצוות "שיהיה לנו שמן". לפי הצעתו, הרמב"ם דן בהלכותיו בעשיית השמן רק בגלל האיסור לעשות כמוהו.

---

8. כך כתב הגרי"ד סולובייצ'יק (שיעורי הגרי"ד, כריתות, עמ' עד) על פי דברי הרמב"ם בספר המצוות, עשה קפז.

מכלל דברינו עולה כי שמן המשחה נתייחד משאר ענייני המקדש בנצחיותו ובאי-הכנתו שוב, באופן עקרוני או מעשי. על פניו, נראה עניין זה תמוה: מה נשתנה שמן המשחה? מדוע בימי הבית השני לא הכינו שמן חלופי? על כורחנו לומר כפי שהצענו לעיל בסעיפים הקודמים כי שמן המשחה משקף מציאות עליונה וניסית.

ה. שימושיו של שמן המשחה

בתורה נזכר שמן המשחה בקשר לכלי המשכן והעובדים בו:

ומשחת בו את אהל מועד ואת ארון העֶבֶת. ואת השלחן ואת כל כליו ואת המנרה ואת כליה ואת מזבח הקטרת. ואת מזבח העלה ואת כל כליו ואת הכיר ואת כנו. וקדשת אתם והיו קדש קדשים כל הנגע בהם יקדש. ואת אהרן ואת בניו תמשח וקדשת אתם לכהן לי. ואל בני ישראל תדבר לאמר שמן משחת קדש יהיה זה לי לדרתיכם. (שמות ל, כו–לא)

שמן המשחה קשור אפוא לעולמו של המקדש, ויש בו קדושה מיוחדת המשמשת לקידוש דברי המקדש – המשכן, כליו והעובדים בו. אולם, בספרי הנביאים אנו מוצאים שהשמן שימש גם למשוח מלכים, וכי שאול, דוד ושלמה נמשחו בשמן המשחה:⁹

וה' גָּלָה את אֶזְנֵי שְׂמוּאֵל יוֹם אֶחָד לַפְּנֵי בּוֹא שְׂאוּל לְאֹמֶר. כַּעַת מָחָר אֶשְׁלַח אֵלָיִךְ אִישׁ מֵאַרְצֵי בְּנֵימִן וּמִשְׁחָתוֹ לְנֹגֵיד עַל עַמֵּי יִשְׂרָאֵל וְהוֹשִׁיעַ אֶת עַמִּי מִיַּד פְּלִשְׁתִּים כִּי רָאִיתִי אֶת עַמִּי כִּי בָאָה צַעֲקָתוֹ אֵלַי. (שמואל א' ט, טו–טז)

וַיִּשְׁלַח וַיְבִיאֵהוּ וְהוּא אֲדַמּוּנִי עִם יָפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רֵאִי וַיֹּאמֶר ה' קוֹם מִשְׁחָהוּ כִּי זֶה הוּא. וַיִּקַּח שְׂמוּאֵל אֶת קֶרֶן הַשֶּׁמֶן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ בְּקֶרֶב אַחִיו וַתִּצְלַח רוּחַ ה' אֶל דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וּמֵעַלָּה וַיִּקַּם שְׂמוּאֵל וַיֵּלֶךְ הַרְמָתָה. (שם, טז, יב–יג)

וַיִּקַּח צְדוֹק הַכֹּהֵן אֶת קֶרֶן הַשֶּׁמֶן מִן הָאֵהָל וַיִּמְשַׁח אֶת שְׁלֹמֹה וַיִּתְקַעוּ בְּשׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעָם יַחֲדָם הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה. (מלכים א' א, לט)

האבן-עזרא (שמות ל, לא) כתב כי משיחת מלכים בשמן המשחה הייתה הוראת שעה, והתורה ציוותה רק על משיחת כלי המקדש אולם לדעת חז"ל, משיחת מלכים היא הלכה ולא הוראת שעה.

ויקח משה את שמן המשחה – ...ממנו נמשחו אהרן ובניו כל שבעת ימי המילואים ממנו נמשחו כהנים גדולים ומלכים ואפילו כהן גדול בן כהן גדול טעון משיחה ואין מושחים מלך בן מלך ומפני מה משחו את שלמה מפני

9. מלכי ישראל נמשחו גם הם, אולם לא בשמן המשחה אלא בשמן אפרסמון (כריתות ה ע"ב).

מחלוקתו של אדוניהו ואת יואש מפני מחלוקתו של יהויקים שהיה גדול ממנו שתי שנים. (ספרא, צו, מכילתא דמילואים, ט)¹⁰

הראשונים עסקו הן בשאלת ההיתר למשוח מלכים הן בשאלת הציווי למושחם,¹¹ ובהקשר זה יש לציין את דברי הרמב"ן בפירושו לתורה (שמות ל, לג):

ואומר אני, כי הכתוב אומר "שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם" (שם, לא), והיה ראוי שיאמר "שמן משחת קדש יהיה זה לאהרן ולבניו לדורותם", כאשר אמר בבגדים "ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחרי" (שם כט, כט), או שיאמר "ואת אהרן ואת בניו תמשח וקדשת אותם לכהן לי והיתה להם חקת עולם לדורותם", כי עכשיו שלא הזכיר רק הם עצמם, ואמר שלא ינתן על זר, יהיה במשמע על כל אדם חוץ מן הנזכרים עצמם, וכן אמר "על בשר אדם לא ייסך" (שם ל, לב), והנה הכתוב מפרש "הכהן המשיח תחתיו מבניו" (ויקרא ו, טו).

אבל כך הדבר, צוה שימשח בו עתה אהרן ובניו, ואמר "שמן משחת קדש יהיה זה לי", למשוח בו משיח קדשי אשר אבחר בו "לדורותיכם", ולא ינתן על זר שאיננו לי, ולכן ימשחו בו המלכים והכהנים הגדולים, כי שניהם משיחי ה'. וכתוב "מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו" (תהלים פט כא), בשמן שהיא משחת קדש לי.

שמן המשחה מיועד למשיחי ה'. וה' בחר שני "משיחים" להנהיג עם ישראל: הכהנים הגדולים והמלכים. בעוד בחירת הכהנים נעשתה בזמן הקמת המשכן, בחירת שלשלת המלוכה נדחתה לזמן אחר.¹² לפי הרמב"ן, הכתובים מלמדים ששמן המשחה ישמש לי

---

10. בספר "ילקוט מעם לועז" הובא מדרש קדום שלא ידוע לנו ממקור אחר וכנראה גם הראשונים לא הכירו אותו: "מנין שמושחים את המלך מן התורה. שנאמר בכהן וימשח אותו ונאמר ומשחת אותו וכבר נאמר והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה. ונאמר במלך לבלתי רום לבבו מאחיו. מאחיו מאחיו בגזרה שוה מה להלן בכהן במשיחה אף במלך במשיחה".

11. רבנו בחיי (שמות ל) והתוספות-ראש (הוריות יא ע"ב) הסתמכו על סוגיית הגמרא במגילה (יא ע"א) הדורשת את הפסוק "בקום עלינו אדם" (תהלים קכד, ב), "אדם ולא מלך" ודורשים כך את הפסוק אצלנו "על בשר אדם לא יסך" - אדם ולא מלך. דיוק זה מסביר את ההיתר למשוח מלכים. ואכן, בפירוש המשנה לרמב"ם (כריתות א, א) הביטוי הוא "מותר": "ומלכי בית דוד דוקא מותר למשחם בשמן המשחה".

12. הפירוש שלפיו התורה רומזת כאן למצווה עתידית בעניין המלך מסתבר מאוד שהרי על רוב מצוות התורה נאמר "לא בשמים היא" פרט לשתי מצוות: בניית המקדש ומינוי מלך. לגבי המקדש נאמר כי אל "המקום אשר יבחר ה'... לשכן שמו שם", ופרטים שונים במצוות בניית המקדש ואיסור הבמות נאמרו על ידי הנבואה. גם לגבי מינוי מלך נצטוונו לשים עלינו מלך בעתיד (דברים יז, יד-טו) והתורה משאירה לנבואה את בחירת המלך.

לדורותיכם בעתיד, כלומר "כאשר אבחר את המלך המיועד – תשתמשו בו למשיחתו".
הכתוב אינו מפרש את שמו של דוד, אלא משאיר זאת לעתיד.

כשם שהקב"ה בחר במקום המקדש ובכוהנים, כך בחר בזרע דוד להנהיג את עם ישראל.
משנבחרו מקום המקדש, הכוהנים ובית דוד, הפכו יתר המקומות והאנשים ללא ראויים
לכך.

אולם אין די בבחירה לבדה כדי שהמקום והאנשים הללו יוכלו לבצע את תפקידם;
לשם כך עליהם להתקדש. מקום המקדש מתקדש בתהליך קידוש המתבצע ע"י מלך, נביא,
אורים ותומים ועל פי סנהדרין של שבעים ואחד זקנים.¹³ תהליך הקידוש של הכהנים
והמלכים שונה והוא מתבצע על ידי שמן המשחה.¹⁴

ו. המשיחה בשמן המשחה: חד-פעמית או לדורות

סוגיה נוספת הדורשת ביאור היא השאלה האם המשיחה בשמן המשחה היא חד-פעמית.
מקובלנו שמשיחת המשכן וכליו הייתה חד-פעמית, וכי מאז כאשר מחליפים כלי מסוים –
הוא מתקדש על ידי העבודה בו בפעם הראשונה. גם משיחתם של בני אהרן (שנמשחו על
ידי משה) הייתה חד-פעמית, וצאצאיהם אינם צריכים משיחה חוזרת.¹⁵

מאידך-גיסא, משיחת הכוהן הגדול אינה חד-פעמית: כל כוהן גדול המתמנה לתפקידו
טעון משיחה, ואין די במשיחה שנמשח אהרן בשעתו. בבית שני, כששמן המשחה לא היה
בנמצא, יכול היה הכוהן הגדול למלא את תפקידו – כולל עבודת יום הכיפורים – על ידי
התקדשות בריבוי בגדים, אולם כל עוד לא נמשח הוא אינו מביא פר כהן משיח כששגג
בהוראה וחטא על פי הוראתו.

13. ראו רמב"ם, הל' בית הבחירה ו.

14. בהקשר זה מעניין לציין כי המכילתא דר' ישמעאל (בא, מסכתא דפסחא, פרשה א) קשרה את בחירת
מקום המקדש, בחירת הכוהנים ובחירת בית דוד: "ועד שלא נבחרה ארץ ישראל, היו כל הארצות
כשרות לדברות; משנבחרה ארץ ישראל יצאו כל הארצות. עד שלא נבחרה ירושלים, היתה כל ארץ
ישראל כשרה למזבחות; משנבחרה ירושלים, יצאת ארץ ישראל שנאמר 'השמר לך פן תעלה עולותך
בכל המקום אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר ה' אלהיך' (דברים יב, יד). עד שלא נבחר בית
עולמים, היתה ירושלים ראויה לשכינה; משנבחר בית עולמים, יצאת ירושלים שנאמר "כי בחר ה'
בציון" וגו' "ואומר זאת מנוחתי עדי עד" (תהלים קלב יג-יד). עד שלא נבחר אהרן, היו כל ישראל
כשרים לכהונה; משנבחר אהרן, יצאו כל ישראל שנאמר 'ברית מלח עולם הוא לפני ה'" (במדבר יח,
יט) ואומר 'והיתה לו ולזרעו אחריו' (שם כה, יג). עד שלא נבחר דוד, היו כל ישראל כשרים למלכות;
משנבחר דוד, יצאו כל ישראל שנאמר 'הלא לכם לדעת כי ה' אלהי ישראל נתן הממלכה לדוד" וגו'
(דברי-הימים ב יג, ה)."

15. כל האמור כאן פשוט בדברי חז"ל ומסוכם ברמב"ם פ"א מהל' כלי המקדש.

באשר למשיחת מלכים לדורות, הדבר מורכב. משה רבנו לא משח מלך בזמנו, משום שבאותה עת זרע דוד עוד לא נבחר. אכן, משיחתו של דוד על ידי שמואל (ראה לעיל) מועילה באופן עקרוני גם לזרעו אחריו ואין צאצאיו צריכים משיחה. אכן, אם יש מחלוקת בעניין המלכת המלך - יש למשוך שוב את המלך הנבחר (כפי ששלמה נמשח בגלל מחלוקת אדוניה; ראה לעיל).

אומנם המשיחה ביסודה היא פעולה המקדשת את החפץ הנמשח (כשם שכלי השרת מקדשים מה שבתוכם וכמו שקידשו את העזרה וירושלים), אולם נראה שיש בפעולה זו מרכיב נוסף - יותר מאשר פעולה הלכתית של הפיכת דבר חול לקודש - וכפי שראינו לעיל בדברי הרמ"א. שמן המשחה מוריד שפע אלוקי אך יש לבחון האם ראוי ששפע זה יבוא באופן חד-פעמי ויהיה קיים בכל דור בצורה שווה, או שהוא נדרש להתקיים מחדש בכל דור - כיוון שיש שינוי בין נמשח אחד לנמשח אחר בקבלת השפע.

בהקשר זה מציין הרמ"א (תורת העולה, חלק ב, פרק לג) שכשם ששמן המשחה שעשה משה קיים לעולם, כך השפע ממנו קיים לעולם:

וּכְתַב הַרְמַב"ם עוֹד כָּל כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה, לֹא נִתְקַדְּשׁוּ אֲלֵא בַּמְשִׁיחָה וְדַבֵּר זֶה אֵינוֹ נוֹהֵג לְדוֹרוֹת אֲלֵא עֲבוּדָתָן בַּמִּקְדָּשׁ מִקְדָּשָׁתָן וְהוּא מוֹרֵה גַם כֵּן עַל מֵה שְׁבִיאָרְנוּ. וְזֶה כִּי מְשִׁיחַת כָּלִים שֶׁל מִקְדָּשׁ וּמִשְׁכָּן שֶׁהִיוּ מוֹרִים עַל עֲנִינֵי הָעוֹלָם הַגָּדוֹל כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר, מְשִׁיחַתָּם הִרְאִישׁוֹנָה מִקְדָּשָׁתָן לְעוֹלָמִים וְלֹא יִשְׁתַּנָּה בְּהֵן הַהִשְׁגָּחָה וְהַהִשְׁפָּעָה שֶׁיִּצְטָרְכוּ לְמְשִׁיחָה אַחֲרָתָּה, כִּי הַמִּינֵי וְהַבְּרוּאִים שֶׁהִיוּ נִרְמָזִים בְּכָלִים הֵם קִיּוּמִים לֹא יִשְׁתַּנּוּ.

משיחת הכלים על ידי משה רבנו קידשה אותם לעולם ומאז אין שינוי בשפע הכרוך בכלים אלו. משיחת הכלים יצרה מציאות לדורות: משיחת המנורה גרמה לכך שכל מנורות המקדש לדורותיהן יביאו שפע של הארה רוחנית לעולם; משיחת שולחן לחם הפנים יצרה מציאות שבה שולחן כזה יהיה צינור לברכה הגשמית בעולם. אם מחליפים מנורה אחת במנורה אחרת, או שולחן בשולחן, אין הבדל בהשפעה; הכלי הוא אותו כלי ורק החומר שממנו הוא עשוי הוחלף.

נראה שהוא הדין גם לגבי הכוהנים משרתי המקדש. גם הם ככלי המקדש, ויכולתם לעבוד במקדש ולהביא קדושה בקורבנותיו אינה תלויה באישיות שלהם אלא בהיותם זרע אהרון; לכן גם הם אינם צריכים משיחה מחדש. מבחינה זו לא שונה גם הכוהן הגדול שנכנס לתפקידו במינוי בלבד, גם הוא ככלי המקדש ורק היותו מזרע אהרון מעכב. ולכן עבודת יום הכיפורים כשרה גם בכוהן גדול שאינו ראוי (כמו שהיה בסוף תקופת הבית השני).

לעומת זאת, בכל הנוגע לכוהן גדול משוח, שונים הם פני הדברים, כפי שציין הרמ"א (שם):

מה שאין כן בכהן ובמלך¹⁶ שהשפעתן תשתנה לפי דבקות שכלן בהקדוש ברוך הוא. ולכן כל אחד צריך משיחה בפני עצמו כי אין הדעות שוות.

כוח גדול המשווה בשמן המשחה אינו ככלי שרת, גדלותו בתורה ודבקותו בקב"ה הם חלק מהותי מתפקידו הרם. מעמדו שונה באופן מהותי וההשפעה האלווקית שונה אצל כל כוח וכוהן לפי מדת דבקות שלו בקב"ה. לכן כל כוח גדול צריך משיחה בפני עצמו, משום שאין הדעות שוות.¹⁷

דברים מעין אלה, על אודות מעלתו הרוחנית העליונה של כוח המשוח בשמן המשחה מבוארים בפירוש הרש"ר הירש (ויקרא ד, ג). רש"ר הירש עומד על ההקבלה בין פר כוהן משיח לבין פר העלם דבר של ציבור, וקובע שהמנהיגות הרוחנית הלאומית והעשייה הלאומית מצויים בבית הדין הגדול ובציבור, ושניהם מאוחדים מבחינה סמלית בכוהן הגדול. הוא לומד מהמילים "לאשמת העם", הכתובים בפרשת פר כוהן משיח, שהכוהן הגדול המשווה בשמן המשחה הוא הנציג של כלל האומה וחטא שלו מקביל לחטא של כל עם ישראל. מאידך-גיסא, כוח גדול משוח בשמן המשחה מייצג גם את בית הדין הגדול והוראתו היא כהוראה של בית הדין הגדול.¹⁸

הכוהן הגדול המשווה בשמן המשחה הוא ראש רשות הקודש בעם ישראל. הוא הנכנס למקום הארון ולוחות הברית, כשעל גופו החושן עם האורים והתומים. דרך אישיותו עוברת השפעת התורה של אותו דור, ודבר זה מתקיים רק כשהוא מופלא בחכמת התורה ורק כשהוא נמשח בשמן המשחה.¹⁹

-
16. לא ברור לי למה הזכיר כאן הרמ"א מלך, שהרי מלך בן מלך נמשח רק כשיש מחלוקת.
17. דבר זה מתבאר גם מההלכה הקובעת שכוהן המשוח בשמן המשחה חייב להיות גדול בתורה באופן מיוחד כדי למלא את תפקידו בשלמות, כלשון הרמב"ם (הל' שגגות טו, א): "כבר ביארנו שכל שגגה שההדיט מביא עליה חטאת הקבועה כשבה או שעירה אם שגג בה הנשיא מביא שעיר ואם שגג בה כהן משיח מביא פר, במה דברים אמורים שכהן משיח מביא פר על שגגתו כשטעה בהוראת עצמו ועשה מעשה בשגגת הוראתו לבדה והיא שיהיה חכם מופלא שנאמר אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם הרי משיח כצבור מה הצבור שהן בית דין אינן חייבין בקרבן עד שיהיו חכמים ראויין להוראה ויטעו בהוראה ויעשו העושים על פיהם ויורו לבטל מקצת ולקיים מקצת כך המשיח בכל הדרכים האלו".
18. הוא לומד זאת מההלכה שרק הוראה של בית הדין הגדול שהוא מופלא מחייבת הבאת פר (ראה משנה, הוריות א; יש דעות שונות בין הפרשנים על פרטי דרישה זו, אך מוסכם על כולם שרק הוראת בית דין שיש בו חכמת תורה מיוחדת מחייבת פר).
19. להשלמת העניין נביא כאן את דברי רש"ר הירש במלואם: "אכן הכהן המשיח הוא ההתגלמות הסמלית של הרעיון הלאומי; דבר זה יוכח בעליל, אם נשוה את הפרשה הראשונה של הפרק שלנו (פסוקים ג-יב) עם הפרשה שלאחריה (פסוקים יג-כא). זהים הם הקרבנות ומעשי הקרבנות באותן שתי פרשיות. ... והנה האישיות המתכפרת בפרשה השנייה היא הכלל הלאומי בממשותו המוחשית; ושני היסודות המרכיבים כלל זה גרמו שם לאותו חטא: 'עיני הקהל' - המנהיגות הרוחנית - הם

כיוון שהשפע האלוקי המופיע על הכהן המשיח שונה מכוהן אחד לרעהו ברור שכל כהן שמתמנה טעון משיחה בפני עצמו.

דברים ברוח זו הציע גם הרב רא"ם הכהן (בדי הארון, עמ' 344). לדבריו, משיחה בשמן המשחה שעשה משה את הכהן הגדול מבטאת את יניקת התורה ממשה, בבחינת "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא" (מלאכי ב, ח). כוהן גדול מביא פר כהן משיח רק אם הוא "מופלא", דהיינו חכם מיוחד בחכמת התורה, ודבר זה מתבטא בקישור למשה. אולם כל כוהן גדול נמשח מחדש כדי לבטא את הייחודיות שלו: בכל כוהן גדול ישנה יצירה עצמית הגנוזה בשמן שעשה משה. זהו כוח תורה שבעל-פה היונקת ממשה אבל מתבטאת בכל חכם באופן שונה.²⁰ למלך, לעומת זאת, אין כוח יצירה עצמי, אלא תפקידו הוא לוודא שעם ישראל שומר את התורה ולכן מלך בן מלך אינו נמשח.²¹

הסנהדרין ובית הדין הגדול; 'הקהל' - שמעשיו מודרכים על ידי אלה - הם כלל האומה, ואין חייבים באותה חטאת, אלא אם כן בית הדין הגדול שגג בהוראת דבר שחייבין על זדונו כרת - והקהל חטא למעשה בעקבות אותה הוראה. שני היסודות האלה - המנהיגות הרוחנית הלאומית והעשייה הלאומית - מצויים מוחשית בבית הדין הגדול ובציבור; והם מאוחדים סמלית בכהן הגדול, שהוא הנציג של כלל האומה. והנה אף הכהן המשיח חייב באותה חטאת, אם 'הורה לעצמו שוגג ועשה שוגג' בדבר שחייבין על זדונו כרת, 'שהוראת כהן משיח לעצמו כהוראת בית דין לצבור' (הוריות ו ע"ב). דמיון זה בא לידי ביטוי על ידי האמור בפסוק שלנו 'לאשמת העם' (שם). עוד נאמר שם (ז ע"ב), 'שהוראת כהן משיח לעצמו מחייבת חטאת, רק אם הוא 'מופלא'; הוה אומר: רק אם הוא בקי בהלכה ומוכשר ומורשה לפסוק לעצמו. אך אם אין הוא מופלא, הרי 'הוראה ידיה ולא כלום היא'; אין זו אלא התיימרות חסרת משמעות; וחטאו המעשי יורד לדרגת שגגה פשוטה - שאין הכהן הגדול מתכפר עליה בקורבן. כן הדין גם בחטאת הקהל: הוראת בית דין שאינו מופלא היא חסרת משמעות: 'הוראה דלהן ולא כלום'. ואם ציבור חטא על יסוד הוראת בית דין שאינו מופלא, הרי אין זו אלא שגגה פשוטה - ואין מתכפרין עליה על ידי 'פר העלם דבר של ציבור' (כך נקרא פר החטאת הנידון בפרשה השניה); אלא כל יחיד מביא עליה חטאת יחיד. כי לא משרה וכבוד, אלא ידיעת התורה מעניקה סמכות בעם ישראל".

20. על פי זה מבאר הרב רא"ם את המדרש (שמות רבה פט"ו כ"ח) האומר שמשה התקשה בשמן המשחה והקב"ה הראה לו באצבע: "שמן משחת קדש יהיה זה לי". משה התקשה בשאלה כיצד אפשר ליצור שמן שמבטא יצירה אנושית בלי לפגוע בתורה הניתנת בסיני, וכמו כן התקשה במעשה המנורה המסמלת את כוח התורה שבעל-פה. אכן, זהו ההבדל בין קודש הקודשים שבו משה שמע את דבר ה' ובו מונחים הלוחות שמשה קיבל, לבין המנורה ששייכת למדרגת הכהנים ומבטאת את אור התורה שבעל-פה (ואפילו ישראלים כשרים בהדלקת המנורה). בהתאם, בבית שני האיר אור תורה שבעל-פה והנס המרכזי בתקופה זו הוא נס חנוכה - נס בשמן המנורה. רעיון דומה עולה מן המעשה על משה רבנו שתשש כוחו למראה תורתו של ר' עקיבא (מנחות כט ע"ב).

21. את ההבדל בין המלך לכוהן הגדול ניתן להסביר גם באמצעות ההבדל ההלכתי בין ירושת מלוכה לבין ירושת הכהונה הגדולה. מלכות בית דוד עוברת בירושה גמורה לבן המתאים; וכשלא ברור מיהו הבן המתאים ויש מחלוקת - הירושה נפסקת וצריך שוב משיחה. אומנם, גם בכהונה הגדולה יש ירושה

ז. כהן משוח מלחמה

כפי שכתב הרמב"ם (הל' כלי המקדש א, ז) לדורות, לא רק הכהן הגדול, העומד בראש מערכת הקודש ועובד ביום הכיפורים לפני ולפנים, נמשח בשמן המשחה, אלא גם כוהן משוח מלחמה נמשח בשמן המשחה.

בדומה למקרים שנידונו לעיל, גם כאן הנמשח בשמן המשחה הוא העומד בראש המערכת – ומתרומם על גבה. כאן, המשוח הוא העומד בראש מערכת מחנה ישראל במלחמה.

ההקבלה בין מחנה ישראל במלחמה לבין מחנה שכינה נלמדת מהפסוקים בפרשת כי-

תצא:

כי תצא מחנה על איביך ונשמרת מכל דבר רע. כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה. והיה לפנות ערב ירחץ במים וכבא השמש יבא אל תוך המחנה. ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ. ויתד תהיה לך על אונך והיה בשבתך חוץ וחפרתה בה ושבת וכסית את צאתך. כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך. (דברים כג, י-טו)

חז"ל למדו מפסוקים אלה על הצורך להרחיק בעל קרי ממחנה לוויה וממחנה שכינה, כפי שכתב רש"י על אתר: "לא יבא אל תוך המחנה – זו מצות לא תעשה. ואסור ליכנס למחנה לוויה וכל שכן למחנה שכינה". הרמב"ן על אתר ביאר כי גם מחנה מלחמה הוא מקום השראת שכינה:

ועל דרך הפשט, הזהיר בבעל המקרה לצאת מכל המחנה מפני הטעם הנזכר שהשם מתהלך עמנו להושיענו והמחנה קדוש, ושיהיה לבנו מתכוין להקב"ה ונוחיל לישועתו ולא נסמוך בזרוע בשר. וכן הטעם בכסוי הצואה, כי המחנה כולו כמקדש ה'.

ואכן הארון נמצא במקדש או במחנה מלחמה. אפשר שעל דרך זו יש זו להסביר את אי-חלותם של כמה דיני דרבנן במחנה מלחמה,²² כשם שאין שבות במקדש.

לכן נראה שכשם שבראש החלק הרוחני של המדינה עומד כוהן גדול משוח בשמן המשחה, כך בראש החלק הרוחני של מחנה המלחמה עומד כוהן משוח בשמן המשחה. שני

אבל זו אינה אותה ירושה כמו במלך: אומנם יש עדיפות לבן הכוהן, אם הוא מתאים, אבל אין זו חובה.

22. ראו: משנה, עירובין א, י; רמב"ם, הל' מלכים ו, יג. מדברי החזון-איש (ק"ב, ו) נראה שהפטור הוא עקרוני ולא בגלל הקושי לקיים את המצוות האלה במחנה.

הכוהנים הללו מנהיגים את המערכות ועומדים על גביהן וזקוקים לשפע אלוקי עליון בדמות שמן המשחה.

ה. סיכום

בית המקדש הוא מקום המפגש בין עם ישראל לקב"ה: "כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות" (שיר השירים ד, ד). כמו שהצוואר מחבר את הראש עם הגוף כך בית המקדש מחבר בין עם ישראל לבין ה'.

שלושה פריטים ייחודיים במקדש, הפועלים דרך נס, מבטאים את השראת השכינה במקדש: ארון העדות, האורים והתומים, ושמן המשחה שבמעלתו עסקנו במאמר זה. משלהי ימי הבית הראשון אנו חסרים שלושה פריטים מיוחדים אלה.

המעלה המיוחדת של שמן המשחה המבטא שפע עליון החופף על המקדש באה לידי ביטוי בכך שהשמן נעשה על ידי משה רבנו ולא כלה לעולם. ובכך שהוא קידש את המשכן ואת כליו ואת הכוהנים קדושת עולם. המעלה המיוחדת של הכוהן הגדול המשמש בתפקידו באופן ראוי ומלא מחייבת משיחת כל כוהן גדול מחדש. כשאין את שמן המשחה, מעלתו של הכוהן הגדול פחותה.

גם מחוץ למקדש משיחה בשמן המשחה מכשירה לתפקיד את שושלת מלכות בית דוד ואת הכוהן משוח המלחמה.

חסרון שמן המשחה בימי הבית השני הוא כתוצאה מהיעדר השראת השכינה בתקופה זו. השמן נגזר עד לעתיד אשר עין בעין יראו ה' והשגחתו בציון, אשר משם תצא תורה ודבר ה' מירושלים.

